

ПРОСТИТУЦИЯТА В ДРЕВЕН РИМ

Иванка Дончева

PROSTITUTION IN ANSIENT ROM

Ivanka Doncheva

Abstract: The practice of prostitution in ancient Rome reflected the ambivalent attitudes of Romans toward pleasure and sexuality. Prostitution was legal and licensed. Even Roman men of the highest social status were free to engage prostitutes of either sex without incurring moral disapproval, as long as they demonstrated self-control and moderation in the frequency and enjoyment of sex. At the same time, the prostitutes themselves were considered shameful: most were either slaves or former slaves, or if free by birth relegated to the infames, people utterly lacking in social standing and deprived of most protections accorded to citizens under Roman law, a status they shared with actors and gladiators, all of whom, however, exerted sexual allure.

Latin literature makes frequent reference to prostitutes. Historians such as Livy and Tacitus mention prostitutes who had acquired some degree of respectability through patriotic, law-biding, or euergetic behavior. The high-class “call girl” (meretrix) is a stock character in Plautus’s comedies, which were influenced by Greek models. The poems of Catullus, Horace, Ovid, Martial, and Juvenal, as well the Satyricon of Petronius, offer fictional or satiric glimpses of prostitutes. Real-world practices are documented by provisions of Roman law that regulate prostitution, and by inscriptions, especially graffiti from Pompeii. Erotic art in Pompeii and Herculaneum from sites presumed to be brothels has also contributed to scholarly views on prostitution.

Преди да стане обществена или комерсиална, проституцията в Рим е била първоначално израз на гостоприемство при етруските и при други италиийски племена и свещена или религиозна прости-туция (Dufour 1851; Derouy 1887: 107–121). Първият вид е бил един вид традиция, която давала възможност на мъжа да предостави на разположение на госта или посетителя своята съпруга или дъщеря. По всяка вероятност този обичай е позволявал да се осигури част от зестрата на дъщерята при нейното омъжване. Вторият вид прости-туция е бил съставна част на религията.

Проституцията и религията са били първоначално свързани, защото първата форма на разврат е била свещената проституция, при която жриците предоставяли телата си на желанието на мъжете, които в замяна оставяли по няколко монети върху олтара. В Рим също така, били провеждани празници в чест на прославили се проститутки: като например *Acca Larentia* (или *Laurentia*)¹, с прозвището „Вълчицата“, която е била не друга, а вълчицата, откърмила и отгледала Ромул и Рем. *Acca Laurentia* била жена на Фаустулус, овчар на цар Нумитор, който спасил хвърлените в река Тибър близнаци (**Обр. 1, 2**). Тя дала прозвището си „*Lupa*“ (‘вълчица’, тъй като бродела като вълчица из горите) на куртизанките, а тъй като нейния дом наричали Лупанар, по-късно започнали да наричат така и публичните домове в Рим. В чест на тяхната майка – тази, която ги откърмила, а не весталката Реа Силвия, която ги родила, Ромул и Рем въвеждат празника Луперкалии². *Флора*, богинята на цветята, също е била проститутка, дала богатството си на Сената, който, в знак на благодарност, започнал да я почита, но от деликатност като богиня на цветята (**Обр. 3, 4**). Някои култове, свързани с Венера, имали връзка с проституцията и куртизанките имали обичая да поднасят на богинята като оброчен дар перуки и сребро. Не се разрешавало извършването на никакъв сексуален акт в храмовете, посветени на Венера, но проститутките го правели на воля извън тях, както и по време на някои разюздани празници, по време на които „празнуващите“ се съвкупявали в чест на богинята. При някои божества, като Мутунус (или Мутинус) Тутунус, римското съответствие на Приап (**Обр. 5, 6**), свещената проституция е била символична – младоженците се качвали върху седналата статуя на божеството в ерекция и като отплата за отнемането на девствеността им Мутинус им да-

---

¹ Според Тит Ливий, тази Ака Ларенция е била проститутка, наричана *Lupa* (Вълчицата), откъдето води началото си и легендата за вълчицата, откърмила Ромул и Рем (Titus Livius, *Ab Urbe condita libri*, I, 4), но според Авъл Гелий Ака Ларенция е просто една проститутка, чиято професия я направила богата и която завещала след смъртта си придобитото си богатство на Ромул (или на римския народ) (Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, VII-7).

² Луперкалиите се празнували на 15 февруари на хълма Палатин. Кожата на жертвено животно се нарязвала на ленти и жените (т.нар. *луперки*) тичали с тях по улиците и удряли жените за плодовитост.

рявал плодovitост. Някои култове, също така били свързани с разврата, като този на Изида, например. Тъй като техните жреци печелели средства от сводничество, храмовете на Изида живеели от сексуалната търговия: стаи, наемани от двойки, места за срещи и т.н. Куртизанките почитали, също така, култа към Бакхус, пиейки в компанията на либертини вино в чаши във формата на фалос, дегизирайки се и отдавайки се на наслади. Религиозните и обществените власти си затваряли през по-голямата част от времето очите за тези ексцесии най-вече поради факта, че даренията на куртизанките за храмовете са били един значителен доход и римляните, дори когато тези храмове били разрушавани, бързали да ги възстановят.

Макар че бяха отбелязани Ака Ларенция и Флора, при основаването на Рим публичната проституция почти не е съществувала, с изключение на присъствието на някои чужденки. Причина за това била липсата на жени – на отвлечените сабинянки, всяка от които имала съпруг, им било забранено да проституират. От друга страна, желанието на първите царе да бдят за спазването на нравите в града обяснява донякъде критикуването на Луперкалиите и Флоралиите.

В действителност, първата форма на проституция било т.нар. „наказание на магарето“, предназначено за извършилите прелюбодеяние жени. При това наказание, след като е била унижена публично³, осъдената жена изпадала в състояние на гражданска смърт, тъй като била лишена от всякакви граждански права и ставала само за сексуална играчка за мъжете, които желали да се възползват от нея (Dufour 1851: 401–402). Все пак, в Рим е имало все повече жени, най-често чужденки или робини, които не са се страхували от закона за прелюбодеянието, тъй като не ги засягал. По този начин, те упражнявали своята професия, без дори властите да ги преследват. Едва по времето на Август се появява първото дефиниране на проституцията и нейното регламентиране. Тези, които имали правото да проституират, били вдовиците, либертините и робините. Все пак, те трябвало да приемат позора на инфамията (безчестието) и лишаването им от граждански права (равносилно на гражданска смърт), което се предавало по наследство и на техните потомци. Свободните жени,

---

³ Публичното унижение се състояло, по всяка вероятност, провинилата се жена да бъде качена гърбом на магаре, показана по този начин из целия град или само на площада.

които желаели да проституират, получавали от едила разрешение да извършват тази дейност, т.нар. *licentia stupri* (Derouy 1887: 142; Bloch 1912: 447), нещо като патентно право за разврат, лишавашо ги от граждански права, които никога вече нямало да придобият отново. Римската империя, въпреки законите, вървяла все по-бързо към тоталния разврат и загубване на нравите. Законите се увеличавали, но можели само да регулират разврата, но не и да го ограничат. Нищо не можело да се направи в това отношение – дори почтените жени не се поколебавали да прелюбодействат и да се дегизират, за да проституират.

Трябвало да се дочака появата на християнската религия, за да започнат императорите да ограничават обществената проституция.

Великият римски юрист Домиций Улпиан⁴, автор на *Liber singularis regularum*, чиито трудове по римско право почти изцяло влезли в Пандектите⁵, съобщава в своето съчинение *De ritu nuptiarum* как римският закон определя проституцията. Според него: „Жената се занимава публично с проституция не само в случаите, когато търгува със своето тяло в местата за разврат, но и тогава, когато тя не пази своята чест в питейните заведения и на другите места, които тя посещава. Под публичен разврат се разбира поведението на жена, отдаваща се безразборно на всеки мъж. Това понятие не обхваща обаче нито омъжените жени, обвинени в прелюбодеяние, нито прелъстените девойки”.

От епохата на основаването на Рим женската проституция е възприемана като необходима за запазването на обществения морал. Следователно, не е случайно, че един от термините, служещи за обозначаване на проститутка – *lupa* (вълчица), свързва корените на тази професия със самото основаване на града⁶.

Но *lupa* не било единственото име, служещо за обозначаване на проститутка. Съществуват множество термини, използвани за обозначаване на жените, занимаващи се със сексуална търговия.

---

⁴ Domitius Ulpianus – 170–228 г. сл.Хр.

⁵ **Пандектите** (на латински от гръцки: *pandectae* – всеобхватен), известни и като **Дигеста** (от латинското *digesta* – поръчано), са всеобхватна компилация от 50 книги по римско право. Съставяват фрагменти, разделени на параграфи, от трудовете на най-изявените класически мислители и юристи на Древен Рим.

⁶ В случая се визира Ака Ларенция, отгледала Ромул и Рем.

Според един от първите големи изследователи на историята на проституцията – Р. Dufour, всички жени, търгуващи с тялото си в Рим, могат да бъдат разделени най-общо в две основни категории: *meretrices* и *prostibulae* (Dufour 1851: 431). *Meretrices* работели само през нощта, а *prostibulae* се отдавали на срамната си професия и денем, и нощем. Нониус Марцелус, късноримски граматик и лексикограф (III–IV век), в своята книга за различните значения на думите *De compendiosa doctrina*, посочва предимството (преимуществото) на *meretrices*: „Трябва да се отбележи, че разликата между *meretrices* и *prostibulae* е тази, че първите изпълнявали по един по-достоеен (по-почтен, по-приличен) начин своята професия, тъй като *meretrices* са получили името си от *merenda* (=вечеря), понеже разполагали с тях само през нощта, докато *prostibulae* извеждат името си от това, че стоели пред *stabulum*-а (мястото, където упражнявали занаята си), за да извършват там срамната си търговия си и денем, и нощем“. Плавт в своята комедия *Cistellaria* изтъква много ясно тази разлика: „Влязох при една добра *meretrix*, защото да стои на улицата, е присъщо за една проститутка (*prostibula*)“. Между тези две категории проститутки – тези, които вършели дейността си само през нощта, и тези, които били на разположение по всяко време – и денем, и нощем, би трябвало да има и други различия, свързани с техния начин на живот – в тяхното облекло, например, и дори в тяхното обществено положение. В този смисъл латинските автори, които споменават списъците, в които едилите записвали имената на куртизанките, говорят само за *meretrices* и изглежда, като че ли съзнателно са оставили настрана *prostibulae*. *Prostibulae*, всъщност, обитавали един фиксиран адрес и трябвало да сменят името и облеклото си, тъй като принадлежали към най-долния слой на плебса. Обратно на тях, *meretrices* упражнявали колкото е било възможно достойно своята непочтена търговия и не се противопоставяли на изискванията на закона. Те можели, все пак, да живеят като почтените жени до момента, под прикритието на нощта отивали в лупанарите, които напускали едва на зазоряване. Възможно е също така, добрата *meretrix*, както я нарича Плавт с известна наивност, да плаща най-съвестно данъка на държавата, без да се опитва, прикривайки своята професия, да ошети хазната. Но не всички труженички на сексуалната търговия са били така добросъвестни и може да се предполага,

че по-големият брой от тях, най-бедните и най-окаяните, не са имали скрупули да избегнат записването си от едила и, следователно, плащането на данък. Тези нещастни жени, също като проститутките от най-ниско ниво, не печелели достатъчно, за могат да заделят и минимална част от печалбата си за обществената хазна.

На един от съвременните изследователи на проституцията в древен Рим – J. N. Adams, принадлежат две задълбочени изследвания, посветени на различните категории проститутки и по-скоро – на терминологията, с която са били обозначаващи различните представителки на сексуалната търговия (Adams 1983: 321–358; Adams 1987). Според него двата най-често срещани термина за обозначаване на проститутка са *scortum* и *meretrix*. Чрез индо-европейския корен *(s)ker* (‘отрязвам, отсичам’) се е образувала думата *scortum* (‘блудница, проститутка’), след това глаголът *scortari* (‘посещавам проститутки’); в среден род думата *scortum* се използва, също така, и за проститутки от мъжки пол (Cantarella 2000, 73). Първоначално *scortum* се използва за обозначаване на проституиращи и от двата пола – и за мъже, и за жени, но постепенно терминът, тръгвайки от Плавт, започва да обозначава предимно проституиращ мъж (Adams, *Op. cit.*, 322). От двата термина *scortum* е по-негативен (обиден). Използва се, за да се обозначат които и да са проституиращи мъже – било то по време на пиршество или тези, които са ангажирани само за секс, като част от временна връзка. Те не са споменати по име, а само с неопределителен член (*Id.*, *Ibid.*, 324–325). В замяна на това *meretrix* обозначава проститутка, с която мъжът поддържа индивидуална връзка, предимно продължителна, и в която той би могъл даже да се влюби. Следователно, би могло да се каже, че когато мъжът, за да задоволи нуждите си, търси временна авантюра, той прибягва до услугите на *scortum*, но ако връзката се удължи и стане повтаряща се, тогава обектът може да се превърне в *meretrix* (*Ibid.*, 325). Последното название по начало не е термин, свързан непременно със сексуален акт, а означава просто „жена, която получава заплата“. Терминът *meretrix*, в множествено число – *meretrices*, произлиза от глагола *merere* (‘заслужавам, работвам, печеля’). Постепенно терминът придобива един по-специфичен смисъл, за да обозначи изключително жените, които получават възнаграждение, практикувайки платени сексуални услуги (*Ibid.*, 328). Очевидно е, че терминът *meretrix*

е с по-неутрален характер, докато *scortum* е подчертано по-негативен от двата. Все пак, въпреки всичко, той не е вулгарен: разликата между *scortum* и *meretrix* е въпрос на чувствителност, на чувства, но и двата термина имат място в речника на образования римлянин (Ibid., 326). Марциал, например, използва предимно термина *meretrix*, което по всяка вероятност означава, че в своите епиграми (Mart., *Epigr.*, I, 34; I, 35) той споменава само редовно посещавани проститутки, а не случайни любовници. Двата термина, все пак, са сравнително рядко засвидетелствани в различните поетични жанрове, което навежда на мисълта, че тези названия не са приемани за поетични, поради което са били избягвани в този жанр (Schiafone 2013: 51).

След основните термини, използвани за обозначаване на проститутките, следват евфемизмите. Трябва обаче да се внимава да не се асоциира евфемизъм със смекчена обида, тъй като едно основно понятие (което няма друг, освен сексуален смисъл) може да бъде много по-малко обидно от евфемизъм. Това разграничаване, следователно, няма да бъде достатъчно и затова многобройните евфемизми, обозначаващи проститутките, биха могли да се класифицират в различни категории, обособени от различни признаци: според начина им на привличане на клиенти, според мястото, където практикуват занаята си или времето им за работа (през нощта или през деня), според облеклото им, чрез общи завоалирани термини.

Някои проститутки привличали клиентите си, стоейки седнали на стол (*sella*) (пред заведението, в което практикуват занаята си) и поради това те са обозначавали с термина *proседа* или *sellaria* ('сещаща или седнала на стол') (Adams, *Op. cit.*, 329–330). Глаголът *sedere* е също много често използван, за да ги обрисова. Марциал, например, също го използва в някои от епиграмите си (II, 17; VI, 66; II, 17). Особено интересен е случаят с една бръснарка, „сещаща в началото на Субура“, която под прикритието на дейността си на бръснарка в действителност предлагала платени сексуални услуги (Mart., *Epigr.*, II, 17).

Alicariae или *хлебарките* били момичета по кръстовищата, които очаквали късмета си пред портите на пекарните, най-вече тези, които продавали някои видове сладкиши от пшенично брашно, без сол и закваска, предназначени за дарения на Венера, Изида, Приап и други божества и богини (Dufour, *Op. cit.*, 433, Adams, *Op. cit.*, 335). Тези хлебчета, наричани *coliphia* и *siligones*, изобразявали в най-

причудливи форми женските и мъжките (полови) органи. Тъй като се употребявали в огромни количества предимно (най-вече) по случай (повод) някои празници, майсторите хлебари опъвали палатки и отваряли магазинчета по площадите и кръстовищата. Те не продавали друго, освен оброчни (вотивни) хлебчета, но от време на време имали роби или сервитьорки, които проституирали денем и нощем в хлебарницата. Плавт в своята комедия *Poenulus* не е забравил да спомене тези добри приятели на чираците като „*prosedas, pistorum amicas, reliquas alicarias*“.

Blitae или *blitidae* (Dufour, *Op. cit.*, 434) наричали момичета от най-презрян вид, които от виното и разврата били оскотели до такава степен, че били непригодни за професията, която практикували все още, където им падне. Тяхното име произлизало от *blitum* (гр. βλίτος) (манголд) – вид листно (спанаково) цвекло, безвкусно и отравително. Свидас не се отдалечава от тази етимология, казвайки: „*Наричат blitidae тези презрени жени, окаяни и глупави (Viles, abjectas, fatuasque mulieres, vocabant blitidas)*“. Според други филолози, това прозвище се дава най-общо на куртизанките, защото те носели често зелени обувки с цвят на целина. Впрочем, да наречеш *blitum* една почтена жена, е било много тежка обида.

Bustuariae (от *bustum* ‘гроб’) наричали момичетата, които проституирали в некрополите (Dufour, *Op. cit.*, 434). Те бродели денем и нощем сред гробовете и кладите, като изпълнявали понякога ролята на оплаквачки на мъртвите и служели най-вече за развлечение на гробарите (*bustuaires*), които приготвяли кладите и изгаряли телата, на *fossoyeurs*, които изкопавали гробните ями, и на *colombaires*, които пазели гробовете. Те нямали друго легло, освен поляните между надгробните паметници, нямали друга завивка, освен сянката на тези паметници, нямали друга Венера, освен Прозерпина. Тези т.нар. от римския сатирик Марциал „гробнищни вълчици“, са били проститутки от най-ниско ниво, истински човешки отрепки, чиято грозотата, зловоние и много често болести са ги карали да се укриват в известните с най-лоша слава квартали на Рим. Те се криели измежду гробовете, предлагайки „прелестите“ си на грабителите на гробове и на робите, натоварени да се грижат за погребалните клади. Завличали клиентите си в подземията на гробниците и там вършели дейността си.

Casalides (от *casae*=дом) или *casorides*, или *casoritae*, били проститутките, обитателки на малки жилища, от които произлизало прозвището им, което имало същото значение и на гръцки – κασαῦρα или κασώρις (Dufour, *Op. cit.*, 434–435). Те обзавеждали специално малко помещение към самото жилище, и водели клиентите си в него, конкурирайки по този начин предлагащите сексуални услуги в таверните – т.нар. *taberniae*.

Copae ('гостилничарки') били момичета от странноприемниците и таверните, които невинно седели на входа на своето работно място. Те ту наливали за пиене на минувачите, които се спирали, за да се освежат, ту се показвали на прозорците, за да привличат клиенти, правейки им знак да влязат, или се оттегляли в някоя уединена задна стая.

Circulatrices наричали проститутките, които намирали клиентите си скитайки се по улиците (Adams, *Op. cit.*, 332; Cantarella 2000: 73). Възприемали ги съвсем естествено като *charybdes* ('водовъртежи, въртопи') или *gouffres* ('огромни дупки, ями') тези, които поглъщали здравето, парите и честта на младежта.

Fornicatrices били тези, които практикували под мостовете (от *fornices* 'мостове') (Adams, *Op. cit.*, 338–338; Cantarella, *Op. cit.*, 73).

Diobolares или *diobolae* били тези клетки момичета (жени), повечето остарели, слаби, съсипани от умора, които не вземали никога повече от два обола, както показва и прозвището им (Dufour, *Op. cit.*, 435; Adams, *Op. cit.*, 356–357). Плавт в своята комедия *Poenulus* казва, че този вид проститутки принадлежали към най-долните роби и към най-окаяните човешки същества (*servulorum sordidulorum scorta diobolaria*). Пакувий⁷, визирайки този вид проститутки, заявява, че те не биха отказали нищо на всеки, който им предложи дори и най-дребната монета (*nummi caussa parvi*).

Forariae ('пришълки') наричали тези бедни момичета, които идвали от селата, за да проституират в града, и които, с прашни и кални туники, се скитали по тъмните криволичещи улички, за да припечелят прехраната си (Dufour, *Op. cit.*, 435).

Gallinae ('ярки, кокошки') били тези, които кацали навсякъде и отгмъквали всичко, което им попаднело под ръка – чаршафи, лампи, съдове и дори боговете пенати.

---

⁷ Marcus Pacuvius (220–130 г. пр.Хр.) – римски драматург и поет, смятан от Цицерон за един от най-големите трагици на Рим.

В една друга категория на по-изискани куртизанки били т.нар. *delicatae*, които имали клиенти от конническото съсловие, млади парфюмирани господа и богаташи от всякакъв вид (Dufour, *Op. cit.*, 436). Те не претендирали, въпреки за деликатност, и печелейки парите си, не се влияели никога от това дали са на освободен роб, на прелюбодеец или на доносник. Те били недостъпни само за тези, които нямали пълни кесии. Флавия Домна, която се омъжва за император Веспасиан и става майка на император Тит, е била *delicate*, преди да стане императрица.

Famosae (‘прочути, известни, славни’) били куртизанки на добра воля (по собствено желание), които, макар и патрицианки, майки и матрони, не са се срамували да проституират в лупанарите (Dufour, *Op. cit.*, 436; Adams, *Op. cit.*, 342). Едните го правели, за да задоволят ужасния стремеж към разврат, други – за да изкарат гнусни пари, които да спестят, предназначавайки ги за жертвоприношения на божествата, покровители на тяхната страст.

Junices (‘юници’) или *juvencae* (‘крави’) били проститутки, които дължали прозвището си на своята пълнота, на достъпността си и на обема на гърдите си.

Lupae (‘вълчици’) или *lupanae* (‘ловджийки’) били проститутки, които нарекли така в памет на Ака Лауренция, съпругата на овчаря Фаустинос, която откърмила Ромул и Рем (Adams, *Op. cit.*, 333–335). Също като нея те бродели из горите и полята нощем, имитирайки виенето на гладна вълчица, за да привлекат с виковете си плячката, която дебнели. Това прозвище било носено в същия смисъл и от диктериадите⁸ в атинския квартал Керамейкос. В Рим това име става нарицателно и общо название за всички проститутки. В една от своите епиграми Авзоний⁹ пише: „Аз вярвам, че неговият баща е неизвестен, а майка му е наистина *lupa* (проститутка)”.

Терминът *lupa* също, макар и по образен начин, се асоциира с начина за привличане на клиенти. В действителност, алчността на вълчицата е вдъхновила представата за тази метафора, представяща проститутката. Така, по думите на Исидор Севилски: „*Lupa, meretrix*,

---

⁸ *Диктериади* – проститутки в публичен дом (диктерион).

⁹ Decimius Magnus Ausonius (310–393 г.сл.Хр.) – висш гало-римски държавен служител, възпитател на принц и поет.

a rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros et adprehendat“ (проститутката, наречена вълчица заради алчността си, защото тя се нахвърля върху нещастниците и ги обсебва) (Isid., *Etym.*, X). Все пак, на латински вълчица е *lupus femina* и първите свидетелства за *lupa* визират проститутки, а не женската на вълка (Adams 1983: 333). Терминът *lupa* обозначава проститутка от много ниска категория. За това свидетелстват прилагателното *spurcas* (долна, мръсна), с което Марциал квалифицира *lupa* в епиграмите си (Mart., *Epigr.*, I, 34). Честата му поява в пантомимата и фарсовете, сатирата и епиграмите правят от *lupa* един термин, принадлежащ към говоримия език. Терминът *lupa* е един от най-грубите, с които е наричана една проститутка.

Noctilucae също ловували през нощта, също както и *noctuvigilae* (‘нощни лампи’) (Dufour, *Op. cit.*, 437). И двете прозвища били дадени на Венера от поети, които чрез тях искали да уважат (да изкажат почитта си) към богинята. Момичетата, работещи през нощта, наричали също така, най-общо казано, *nonariae*, защото лупанарите се отваряли едва в деветия час и вълчиците не започвали лова си преди този час. Последните се наричали *pedaneae*, защото не щадели обувките си, ако (когато) ги имали. Те нямали тези малки крака, на които римляните били големи любители (почитатели) и които Овидий никога не пропуснал в своите митологични описания да припише на богините.

Doris (‘дорида, nereиди, морски нимфи’) дължали това прозвище на облеклото си, или по-скоро на тяхната голота, защото те се показвали абсолютно голи в противовес на морските нимфи (нереидите), измежду които митологията е характеризирала Дорида, тяхната майка, давайки ѝ най-съблазнителните и закръглени форми. Ювенал се противопоставя срещу тези *дорида*, които, според него, дори един гнусен комедиант представя като една целомъдрена матрона, да се разсъблича изцяло, за да изобрази богини.

В знак на презрение, по повод на най-долните проститутки, се използвал изразът *quadrantariae*, като с него се визирало мизерното заплащане, с което те се задоволявали – *quadrans* – една четвърт от римския ас (Dufour, *Op. cit.*, 439).

Всички проститутки били наричани също така и *quaestuariae* или *quaestuosae*, понеже те правели незаконна търговия или пари (*quaestus*) с тялото си. По време на управлението на Траян било

извършено преброяване на *quaestuariae*, които служели за удоволствие в Рим, и броят им се оказал 32 хиляди. В комедията си *Miles* Плавт дифинира *quaestuosa* по следния начин: „Жена, която дава тялото си за храна на друго тяло (*quae alat corpus corpore*)“.

Quaestuariae били бедни прислужници, които се изплъзвали за кратко време с кошницата с работата си за деня, които проституирали за няколко дребни монети, след което се връщали в къщата и се захващали отново да предат вълна.

Vagae наричали скитащите се проститутки; *ambulatrices* – тези, които се разхождали; проститутките от най-долен вид наричали *scorta* или *кожи*, както се превежда тази обидна дума. Колкото до *scorta devia*, тези проститутки чакали у дома си клиентите и само се показвали на прозореца, за да ги извикат. Също така ги обиждали, наричайки ги *scrantiae*, *scruptae* или *scratiae* – прозвища, които могат да се преведат като *нощни гърнета* или *пробити столове* (Dufour, *Op. cit.*, 440).

С това не се изчерпват всички други названия, които куртизанките в Рим получавали, освен двете основни – *meretrices* и *prostibulae*. Наричали ги още *suburranae* или ‘момичетата от квартала’, защото римският квартал Субура, близо до Свещения път (Via Sacra), е бил кварталът с най-лоша слава в Рим, свърталище на крадци и наемни убийци. Там са се намирали събрани повече сводници (*lenones*) и проститутки, обикалящи около гишетата на банкерите, отколкото мухи в жегата! (Vanoyeke 1990: 72).

Кварталът с най-наситено присъствие на проститутки в Рим е бил Субура (*Suburra*)¹⁰ и особено улицата, която го пресичала – *Submettium* (или *Summettium*), буквално „Улицата на проститутките“ (Salle 2012: 284).

Sumtoeniana, подобно на *suburranae*, били проститутки, които обитавали ул. *Sumtoenium*, близо до градските стени, на която се намирали лупанари или избени помещения, в които те практикували занаята си. По повод, тези момичета в една от своите епиграми Марциал споменава: „Куртизанката отстранява любопитните,

---

¹⁰ Беден и многолюден квартал, разположен на север от Форум Романум, между хълмовете Виминал и Есквилин, простиращ се в подножието и по склоновете на Виминал и Квиринал, покрай Императорските форуми.

дърпайки резето и завесите; рядко *Sumtuenium* предлага отворена врата“. И в други свои епиграми Марциал квалифицира *ixores* (‘жени, съпруги’) с прилагателното за място *summettianaе* (Mart., *Epigr.*, III, 82; XII, 32). Той споменава също така и *Summettianis buccis* (‘буса = буза’), изрично позоваване на оралните практики, характерни за проститутките от този квартал (Mart., *Epigr.*, XI, 61). Освен това, за да се позове на проститутките, Марциал не се колебае да ги определи като *Suburanae magistrate* (‘майсторките от Субура’) (Mart., *Epigr.*, XI, 78), или да прибегне до общата перифраза, споменавайки ги като *quales sedent in Subura* (‘като седящите в Субура’) (Mart., *Epigr.*, VI, 66). Следователно, за да обозначи проститутки, Марциал изрично се позовава на прословутите квартали, в които те практикуват дейността си. Така, този процес му позволява голямо лексикално разнообразие, а спирайки се на дадено добре известно географски пространство, неговите читатели могат лесно да го разпознаят (Schiavone 2012–2013: 52).

Schoeniculae (Dufour, *Op. cit.*; Adams, *Op. cit.*, 337), били проститутки, които навестявали същите квартали и които продавали ласките си на войниците и робите, носейки колани от тръстика или слама σχοῖνος, за да обявят, че са винаги за продан. Тези момичета привързвали колана си колкото е възможно по-високо (*alticinctae*), за да не ги притеснява при практикуването на занаята им. Според други автори, между които и Плавт, базиращ се на един цитат на Festus, тези момичета дължали прозвището си на един евтин тръстиков парфюм, *schaeno delibutas*, с който намазвали телата си.

Naniae били джуджета или деца, които обучавали от 6-годишна възраст на тяхната позорна професия. Прозвището *limaces*, което се е съхранило в почти всички езици, има повече от една аналогия с това отвратително мекотело (гол охлюв), лепкаво и лигаво, което пълзи по влажните места и оставя слизеста следа навсякъде, откъдето мине, и което прояжда плодовете и тревите.

Pretiosae наричали тези, които продавали скъпо своите прелести, нанасяйки щети само на кесията (изпразвайки джобовете) на своите последователи (Dufour, *Op. cit.*, 442).

Тъй като проститутките са били принудени да носят тога (McGinn 2003: 156), за да може позорът им директно да се забелязва на улицата, са били използвани много производни на това облекло. Напри-

мер, *togatae* (Mart., *Epigr.*, VI, 64), което може да се преведе като само носещите тога' или само момичета в тога' визира директно проститутки. Тази връзка между носенето на тога и проституцията е дълбоко вкоренена в нравите до такава степен, че Марциал си позволява да се шегува и с „евнусите“ в тога, третирайки ги като проститутки (Mart., *Epigr.*, X, 52). Според него един евнух в тога не е нищо друго, освен проститутка, защото, носейки тога, без да е истински мъж, може да е само жена с лоша репутация.

Преситените на обикновени проститутки мъже знаели, че на определени места могат да намерят малолетни проститутки – т.нар. *nanie*, или пък дебелини с обемисти талии – т.нар. *vitellae* (Обр. 7).

Често се срещат общи термини за обозначаване на жена или младо момиче, чието значение се е променило, за да обозначи непочтена жена или проститутка. Такъв именно е случаят с термина *puella*, който преди всичко е означавал младо момиче, току-що достигнало възрастта за брак, т.е. приблизително около 12-годишно. Това значение все още доминира при Плавт, който не употребява *puella* като синоним на проститутка, а си служи с него, за да акцентира върху младостта на момичето и неговата девственост. Така например при Плавт един сводник (*leno*) е наречен „собственик на жени“ (*dominus eius mulieris*), а не на млади момичета (*puellae*) (Plaut., *Merc.*, 44: Adams 1983: 345). Този термин е по-рядко използван от по-сериозните автори от рода на Цицерон, Цезар или Тацит (Adams, *Op. cit.*, 345–346), а когато го употребяват, то е почти изключително в смисъла на младо момиче, като синоним на девственица (*virgo*) или успоредно с *puer* (момче). Употребата на *puella* в еротичен смисъл започва в началото на републиканския период, когато думата *puella* е използвана като евфемизъм на момиче в пубертета, което може да се квалифицира като „лесно момиче“ или с „леки нрави“ (Ibid., 347–348). С това значение терминът *puella* се среща в творби на автори от Хораций (Hor., *Sat.*, I, 5, 82) до Стаций (Stat., *Silv.*, I, 6, 67) и, разбира се, при Марциал (Mart., *Epigr.*, VI, 66). Новото значение на *puella* е особено очевидно в графитите от Помпей, където думата обозначава безспорно жени с леко поведение. Един от многобройните примери е особено красноречив: „*hic ego puellas multas futui*“ (тук аз „изчуках“ (обладах) много момичета) (CIL, IV, 2175). Следователно, като се започне от Плавт, може да се констатира ясна промяна

в разговорната употреба на термина *puella*. Все пак, терминът *puella* е далеч от това да е перфектен синоним на *meretrix*. Въпреки че се използва като евфемизъм, особено често засвидетелстван в еротичния език, и че той може да се свърже с проститутките в съвсем конкретен контекст, *puella* продължава да се употребява и в съвсем неутрален смисъл чак до християнската епоха (Ibid., 347–348). Все пак, по-сериозните автори избягват да го употребяват като синоним на *проститутка* и дори като синоним на *deme*. Колкото до Марциал, той не се колебае да използва *puella* в своите епиграми, където се среща многократно (Mart., *Epigr.*, III, 84; VI, 66; IX, 67; X, 29, 90; XI, 27, 45, 60; XII, 97; XIV, 203). В по-голямата част от случаите той се задоволява само с него, но понякога го допълва с прилагателното *lasciua* (‘дяволита, пакостлива’) (Mart., *Epigr.*, IX, 67). В случая се касае за един предпочитаните от Марциал термини за обозначаване на проститутки. Това се обяснява с принадлежността на термина към говоримия език и с откровения изказ на Марциал, характерен за жанра на епиграмите, позволяващ използването на такава лексика (Schiavone 2012–2013: 54).

Като продължение на *puella*, един друг термин с безобидно звучене е променил своето първоначално значение, за да обозначи ясно една малко почитана действителност: *amica*. В своето първоначално безобидно значение *amica* е обозначавала жена, приятелка на друга жена (Adams 1983: 350), както може да се установи и в някои от епиграмите на Марциал (Mart., *Epigr.*, XI, 49). *Amica*, често придружена от притежателно местоимение (например, *mea*) също така се използва често от младите мъже, за да се обозначи тяхната интимна приятелка. Едно такова приятелство би могло да прерасне най-общо в брак. Но когато *amica* се използва, за да визира незаконна (извънбрачна) връзка, любовникът се възприема като истински влюбен. Това предполага, следователно, трайна връзка с жена прелюбодейка или с проститутка (Adams, *Op. cit.*, 348). Тъй като използването на термина варира според авторите, като понякога означава ‘любовница’, а понякога ‘проститутка’, е доста трудно, ако липсва друга индикация, да се определи действителният статут на тази „приятелка“. Все пак, изглежда, че този термин най-често е бил използван, придружен от притежателно местоимение, когато той е визирал по-скоро любовница, отколкото проститутка (Ibid., 349–350). Така, когато

даден автор, когато споменава *amica* (приятелка), визираща проститутка, но ако е *mea amica* (моята приятелка), има предвид любовница.

Марциал използва термина *amica* предимно в неговото променено значение и по-точно – в смисъл на проститутка (Mart., *Epigr.*, IX, 2; XI, 27; XI, 49). Обичайно е било да се изискват подаръци от страна на проститутка, с която се поддържа задълбочена или редовна връзка (Vanoyeke 1990: 83).

Последният термин за обозначаване на проститутка, на който ще се спрем, е *moecha*. Този термин е особено двусмислен, тъй като визираща едновременно невярна жена и жена, която продава прелестите си. Тази двусмисленост се обяснява от факта, че според древните автори като Хораций, Марциал и Ювенал, не е необходимо да се направи разграничение на жена прелюбодейка и проститутка, тъй като и двете принадлежат към една и съща категория на сексуално освободени жени, тоест, щедри в своите сексуални услуги (Olson 2006: 193). Освен това, не е било необходимо в ежедневието живот да се прави абсолютна разлика между двете, тъй като дори от гледна точка на закона, след новото законодателство на Август за прелюбодейството и проституцията (*Lex Iulia de adulteriis*), жената прелюбодейка е блудница, също като проститутката. Впрочем, когато един процес се провеждал, за да се осъди прелюбодейка, не се използвал никакъв техническа правен термин, защото жената е била обвинена в безсрамие или в изнасилване. Когато жената е била призната за виновна в прелюбодейство, ако нейният съпруг не я предаде на правосъдието за това престъпление, то тогава самият той ще бъде обвинен в сводничество (*lenocinium*) и съден за това (Ibid.). Ето защо авторите и латинският език като цяло са имали тенденцията да групират всички тези жени, които са били прелюбодейки или проститутки в една единствена категория *famosae*, т.е. с безсрамни жени, със съмнителна репутация (Adams 1983: 351).

Терминът *moechus* е засвидетелстван преди термина *moecha*, който се появява за първи път при Катул (Ibid.). *Moechus* е заемка от гръцката дума *μοιχός*, което се свързва специално с прелюбодейство, за разлика от латинската дума, от която не става ясно дали се касае за прелюбодейка или за проститутка. Все пак, нейната етимология произлиза от глагола *ομιχέω*, означаващ „уринарам“. Обаче, трябва да се знае, че глаголът, означаващ ‘уринарам’, е бил използван също

така и в смисъла ‘еякулирам’. Това сближаване на значенията не се дължи на обръкване на двете течности, а отразява една тенденция да се вижда в незаконната сексуална връзка оскверняване на жената. Освен това, *μοιχός* не визиращ само прелюбодеяние, в техническия смисъл на думата, но също така и изнасилвач, прелъстител, и т.н. Така че, *μοιχός* има значение, което е по-близко до ‘развратник’, отколкото до „прелюбодеец“ (Ibid.). Но латинският език също разполага с термин за обозначаване специално на акта на изневяра (прелюбодеяние): *adulterare*. Обаче, в противовес на *ῥυμείχω*, този термин е имал по-широко първоначално значение, в смисъл на ‘покуварен’ или ‘развален’. Въпреки това, в крайна сметка, терминът се специализира и значението му се редуцира, чрез използването на колокация, като *matronas adulterare*, например (Ibid.).

Тогава *adulter* (‘изневяра’) е култивирана дума и, следователно, правна, служеща юридически да посочи прелюбодеяние, докато *moechus* се възприема като говорим или простонароден еквивалент (Ibid., 352). А какво е значението на *moecha* тогава? Както вече се спомена, този термин се появява за първи път при Катул. След това тя е поета и използвана за обозначаване на развратна жена въобще, което обяснява неяснотата по отношение на нейния статут: прелюбодейка, куртизанка или проститутка. Преминването от прелюбодейка към проститутка вероятно се дължи на хиперболична употреба: една невярна жена може неправилно да се нарече „курва“, което обяснява промяната в смисъла и това обръкване (Ibid., 353). Марциал, например, използва термина *adultera* (Mart., *Epigr.*, IX, 2) като лексикален вариант за обозначаване на *любовница*, наред с *puella*, *amica* и *moecha*. Последният термин се появява в говоримия език също както *moechus*. Неговият култивиран еквивалент ще бъде *meretrix*. В епиграмите на Марциал *moecha* е вторият най-често използван термин след *puella* (Mart., *Epigr.*, II, 39; III, 82, 84, 93; VII, 10; IX, 2; X, 52). Не е изненада, че терминът *moecha* е толкова често използван от Марциал, като се има предвид предпочитаният от него разговорен език.

Една отделна категория били танцьорките или музикантките. Те се отличавали главно по това, че проституцията не била основното им занимание. Били предимно чужденки, които впечатлявали римляните с екзотичните си танци. Тези жени с разнородни таланти били наемани от римляните по време на техните пиршества и били зорко

следени от едилите, които не се поколебавали да ги изпратят на заточение, констатирайки двойния им занаят.

Освен женска, в Рим е съществувала също така и мъжка проституция, много по-развратна от женското си съответствие, при което практикуващите я мъже от най-ранна възраст били обречени на уничително и жалко съществуване. Често ги правели евнуси, или още по-лошо – изцяло ги кастрирали, защото клиентите им желаели да изпитат женственото очарование при мъжете. Педерастията също не била игнорирана, предвид впечатляващия брой юноши.

Мъжката проституция е по-малко позната от женската, защото тя е по-малко споменавана в литературните текстове, докато е напълно отразена от юристите в тяхното законодателство. Един от най-често срещаните термини, съществителното *scortum*, в среден род и с негативен оттенък, обозначава едновременно проституиращите от двата пола – и мъже, и жени. Един закон, гравирани върху бронзова плоча, открита в град Хераклея в Южна Италия, идентифициран като *lex Iulia municipalis* от 45 г. пр.Хр., разпорежда че мъжете, които се прехранват с тялото си, не могат да участват в градските съвети на малките градове (Puccini 2007: 133).

Мъжката проституция, подобно на женската, е законна и подложена на данъчно облагане от страна на държавата. Един надпис, открит в Пренесте в Лациум, представя празничен календар, според който 25 април по време на фестивала, наречен Робигалия, римляните съблюдават като свободен ден за проституиращите мъже (*pueri lenonii*), „понеже предходният ден е празничен за проституиращите жени (*meretrices*)“ (Ibid.).

Графити върху стените на Помпей отбелязват някои тарифи. Например, някоя си жена на име Лаис прави фелацио (орална любов) за два аса, докато мъж на име Феликс предлага същата услуга само за един ас. Менандър иска за услугите си два аса, а Феликс – четири (CIL, IV, 169; IV, 5408; IV, 4024; IV, 7339). Литературните свидетелства са малобройни. Помпониус, автор на ателански¹¹ фарсове, е посветил една пиеса, недостигнала до нас, наречена *Prostibulum* (Просту-

---

¹¹ *Fabula atellana*, басни от Атела – кратки фарсови представления в духа на буфонадата, наречени така по името на град Атела (дн. Аверса) в Кампания, където са се зародили.

туирацията), на един проституиращ мъж, който продава своите услуги (ласки) на римските граждани. В комедията на Плавт *Curculio* (*Паразитът*) проституиращите, които обикалят Форум Романум или Vicus Tuscus (Етруският квартал), са от двата пола. Деветата сатира на Ювенал е представена като диалог между поета и някой си Неволус, проституиращ или беден клиент, който предлага сексуални услуги на своя господар. Според Неволус, който задоволявал едновременно и господаря си, и съпругата му, „робът, който обработва земята (нивата) е по-малко нещастен от този, който обработва своя господар“ (Iuv., *Sat.*, IX, 43–46).

Публични домове, в които са проституирали мъже, със сигурност са съществували. Невъзможно е да се разбере дали някои от тях са били предназначени за мъже, както други за жени. Единствената изрична препратка, която притежаваме, се намира в един декрет на император Теодосий I от IV в. сл.Хр., който споменава „мъжки лупанари“ (Puccini, *Op. cit.*, 134).

Тази разюздана проституция приемала хиляди превъплъщения и прониквала навсякъде под различни форми, хранейки и обогатявайки семействата на търговски посредници и сводници от двата пола, които държали заведения за разврат или които практикували по различни начини своя унизителен занаят, без да се страхуват ни най-малко от властите, защото законът си затварял очите пред сводничеството (*lenocinium*), имайки предвид, че то не се извършва от римски граждани или свободно родени римлянки, които в такъв случай биха били лишени от граждански права. Но тъй като тази професия била доходна, доста свободно родени римляни и римлянки се отдавали тайно на изкуството на сводничеството, защото то наистина е било истинско изкуство, пълно с интриги, трикове и изобретения. Названието на тези покварени същества, наказвани само от общественото презрение, е било *leno* за мъжете и *lena* – за жените (Dufour, *Op. cit.*, 449–452; Grimal 1988: 159–161; Vanoyeke 1990: 89–90). Присциан¹² извежда името им от глагола *lenire* (*утешавам*,

---

¹² **Priscien** – **Присциан Цезариенсис** или Присциан е известен древен латински граматик. Роден е в Цезаря в Мавритания, живее около 500 г. и умира в началото на управлението на император Юстиниан I в Константинопол.

успокоявам'), защото, според него, този гнусен служител на проституцията съблазнява и покварява душите чрез нежни и галещи думи (*deliniendo*). Първоначално названието *leno* се използвало без разлика и за двата пола, все едно сводникът не е нито мъж, нито жена, но по-късно започва да се използва за женски род *lena*, за да се прецизира по-добре навлизането на жените в тази мръсна индустрия. Между мъжките и женските сводници имало различни видове, които са имали бизнес отношения и интереси с различни категории проститутки. Хлебари, гостилничари, кръчмари и баняджии, както като и жените, които стопанисвали бани, гостилници, странноприемници и пекарни, са се занимали малко или много със сводничество (*lenocinium*). Сводникът съществувал при всякакви условия и се криел под всякакви маски. Следователно, той е нямал специфично облекло или определен характер. Въпреки това, римските комедиографи, които непрекъснато го представят, са му дали пестроцветно облекло, голобрадо лице и бръсната глава.

Сводниците разполагали, също така, с персонажи – т.нар. *conductones* или *admissarii*, които имали задължението да „рекламират”, подканват клиентите около лупанарите (Dufour, *Op. cit.*, 452). На подчинение на сводниците, биха могли да се отбележат и други „служители”, занимаващи се с най-разнообразни дейности – с тоалета на клиентите, с продажба на „освежители” и т.н.

Проститутките притежавали характерни отличителни белези, чиято цел била да не ги объркат с почтените жени на улицата (Vanoyeke 1990: 85–86). В действителност, римляните имали правото да се държат с проститутките както и с робите: да ги обиждат, да ги опипват – все действия, които, ако са били отправени към една матрона, се наказвали със смърт.

Каквото и да било названието им и независимо какво е било нивото, на което практикували професията си, а също така цените, които са били най-различни, проститутките веднага били разпознавани. За разлика от матроните, чиято характерна дреха е била дългата *stola*, проститутките обличали тога – мъжка дреха, която оставяла коленете им открити, и имали коси, боядисани в русо или червено, или най-малкото – носели перука в този цвят, чието название било избирано често и като собствено име от тях. Многобройни са били тези, които са се казвали *Rufa* (буквално „Червена”) или *Rufilla*,

Rufilia и други умалителни и производни от „червено“. Посредством метонимията този термин е започнал да се използва за обозначаване на всички жени, които продавали тялото си (Cantarella 2000: 74).

Проститутките в древен Рим се забелязвали отдалече, тъй като се извисявали над другите жени, благодарение на обувките с много високи токове, които носели (**Обр. 8, 9**). Така „жриците на любовта“ рекламирали себе си, заобикаляйки забраната. Почтените жени били длъжни да носят затворени обувки, а проститутките носели сандали, за да показват красотата на своите крака.

Според статистиката, женските крака в обувки с високи токчета предизвиквали възхищение у 75% у мъжете. Жените с леко поведение разбрали това още преди две хиляди години. Високите токчета принуждавали жените да поклащат съблазнително бедрата си и да правят малки крачки, което ги правело грациозни и тайнствени.

Проститутките се отличавали, както вече се спомена, по своите светли коси. Многобройните походи на императорските пълководци наводнили Вечния град с пленени жени от Германия и Галия. Нещастните пленнички обикновено попадали в публичните домове в качеството си на робини и тъй като сред тях преобладавали тези с руси и рижи коси, след известно време бил издаден закон, задължаващ всички римски проститутки да боядисват косите си в светъл или риж цвят, за да могат по този начин да се отличават от „порядъчните“ брюнетки.

Между другото, съществува мнение, че именно от тези времена мъжете подсъзнателно считат блондинките за по-достъпни от брюнетките.

Лупанарите, които са преки предшественици на публичните домове, са били мястото, където са проституирали по-голямата част от момичетата, под надзора на сводника си – т.нар. *leno*. Те били разположени по ъглите на оживени места в градовете, в близост до казармите и цирковете. Сградата на лупанара била разделена на отделни помещения, в които проститутките очаквали клиентите си. Луксът на тези места зависел от местоположението им – мизерен в предградията, където обзавеждането на стаята се състояло само от един сламеник, и много изтънчен в предпочитаните райони – с фонтани и т.н. Интериорът им е бил украсен с различни еротични фрески и фалоси. Отстрани, до всяка стая, специален надпис или

изображение (**Обр. 10–16**) уточнявали специфичните умения и качества на дадената проститутка, името, под което се подвизавала, а така също – и цената ѝ (Salle 1995: 285).

Но лупанарите не били единствените места, предназначени за проституция. Таверните, странноприемниците и термите също приютавали този вид търговия. Не било рядкост сервитьорката в кръчмата да бъде част от менюто или пък масажистката в термите да притежава много повече таланти от видните на пръв поглед. Сводовете на цирковете или на всяка друга сграда, която можела да предложи място на закрито, служели също за подслон на тези вид мимолетни срещи (Salle, *Op. cit.*, 284).

Стаите в бордеите били така тъмни, че се осветявали от фенери или глинени лампи – димящи и вонящи. В тези „килии” било топло и задушно. В някои от тях нямало и легла – тогава просто се постилала завивка на пода. Стените на бордеите били любимо място за непристойни надписи и картини, изпълнени с намеци за постоянните посетители на заведението и това, което се вършело там. Стените на помещенията са били покрити с графити, изразяващи хвалби, възхвали, задоволство, ревност, съжаления и т.н., гравирани както от проститутките, така и от техните клиенти. Така например, един остроумен клиент е написал: „*Admiror, o pariens, te non cecidisse ruinis, qui tot scriptorium taedia sustineas*” / „*Чудя се на теб, стена, как все още не си рухнала, а продължаваш да носиш толкова мръсни надписи*” (CIL, IV, 1904, № 156). В публичните домове на Помпей са се съхранили множество такива надписи (**Обр. 17**).

Проститутките от долните категории се срещали на различни места, частни и обществени. Измежду обществените места, термите, място за живот на римския плебс през императорската епоха, силно натоварено с еротизъм, са били особено често посещавани от проститутките. Красноречиви свидетелства за тяхната дейност в баните, например, са някои от фреските в термите в Помпей (**Обр. 18–20**). Те не канели клиентите си в термите, но практикували занаята си в сградите на баните, което е равнозначно на днешните салони за масаж и сауните. 170-те бани, изброени от Агрипа през 33 г. пр.Хр., са предизвикали появата около тях на малки магазинчета и заведения, в които те работели. Сервитьорките в гостилниците, места, известни, общо взето, с лоша слава, са били често едновременно и момичета за удоволствие. Робът управител на малко имение на Хораций на

село изпитвал носталгия към тези страноприемници в Рим, в които намирал вино и проститутки (Нор., *Epist.*, I, 14, 21–26). Един известен надпис на *Aesernia* (CIL, IV, 2689) посочва как един клиент в страноприемницата ѝ платил един ас за секстарий (половинка) вино, два аса за рагу, два аса за сено за мулето си и осем за момиче. В лупанарите и подобните на тях заведения проститутките плащали на сводника (*leno*) наемането на стая за практикуването на професията им. В една от своите сатири Ювенал разказва, че Месалина, съпругата на император Клавдий, била наела стая в лупанар, за да задоволява там своите разюздани инстинкти (Iuv., *Sat.*, VI). Проститутките понякога стояли голи пред лупанарите – прави или седнали. Някои от тях работели само през нощта, други – и денем, и нощем: тези последните са най-долните в очите на моралистите. Можело да се срещнат, също така, проститутките пред пекарните или в бръснарниците. В една от своите епиграми Марциал прави една игра на неприлични (нецензурни) думи по повод на една бръснарка, седнала в началото на Субура: „Минавайки всяка сутрин близо до Аргилет¹³, виждам под един портик застанала една бръснарка, чиято ръка никога не е бръснала. Не е бръснала, ти казвам, Аманиус. Но тогава какво прави тя всъщност? Слага мустаци!“ (Mart., *Epigr.*, II, 17).

Уличната проституция, регламентирана от едилите, е била най-разпространена в Рим. Улиците, където най-често се практикувала, се намирали в близост до Форум или водили до него: *vicus Tuscus* („Етруският квартал“), която е една от най-многолюдните и с най-много търговци улици в Рим, отвеждаща от Форум Романум до Форум Боарум (Волския пазар) и до Велабър¹⁴, *vicus Turarius*, която водела до Субура, традиционния за проституцията квартал, *vicus Iugarius* и *via Sacra*, цитирани от Проперций. Тит Ливий припомня за „младостта, която скитала из Субура“ (Т. Live, III, 13, 2). На юг от Форум кварталът на Велабър и околностите на Големия цирк (Circus Maximus) са места, особено често посещавани от най-жалките проститутки (Ov., *Ars am.*, I, 135–136). В книга Първа на своето „Изкуство на любовта“ Овидий представя Рим като истинско място

---

¹³ Улица в Рим.

¹⁴ Велабър (*Velabrum*) е античното наименование на дола, който разделя Капитолийския от Палатинския хълм и свързва пространството на Форум Романум с това на Форум Боарум.

за любовен лов, където неговите последователи са се затруднявали в избора си. Той кани читателя на разходка из всички места в центъра на Рим, благоприятни за любовни срещи. Съветва да се разхождат по форумите, под покритите портици на Помпей, на Октавия, на Ливия и на Аполон, да се посетят религиозните празници и по специално тези в храмовете на Изида, тъй като проститутките са основните адепти на нейния култ и храмовете ѝ са разположени близо до пазари и публични домове. Изида е, впрочем, покровителка на куртизанките, които я почитат пламенно. Римляните смятат, че развратът е част от нейния мистериален култ, който, според тях, е зловреден. Ювенал я нарича „богинята сводница“ (Juv., *Sat.*, II, 7, 46–48). Трябва, също така, да се отиде и в храма на Venus Genitrix на форума на Юлий Цезар, в храма на Bona Dea върху хълма Авентин, в тези на Адонис, на Мира, на Церера и на Кибела (Magna Mater), да се посетят театрите, цирковете, все места, подходящи за срещи. Любовният живот е тясно свързан с тези великолепни места, където избухва просперитетът на Рим, занапред господар на света: куртизанките са част от великолепието на Вечния град (Puccini 2007: 119–121).

В съседство с казармите в градовете и в покрайнините на Рим се срещат проститутки, както и в околностите на *Ludus Magnus*, школата за обучение на гладиаторите. Извън стените на Рим проститутки могат да се срещнат също така и в некрополите, и в полята. В някои от своите епиграми Марциал споменава тези проститутки от най-долна категория, които практикували занаята си в некрополите. Той твърди, че „надгробните паметници скривали нечестивите вълчици“ (Mart., *Epigr.*, I, 34, 8; III, 93, 15). Лабериус¹⁵ говори за „полските вълчици, които се вмъкват в мръсни легла сред храсталаци и дебели плетове“ (Lab., *Fr.*, 56). Армията на свой ред привлича този вид сексуална търговия. Проститутки се срещат по границите на Империята, в съседство с казармите на граничните гарнизони. Други автори споменават, че Сципион Емилиан¹⁶ прогонил двеста прости-

---

¹⁵ Decimus Laberius (106–43 г. пр.Хр.) – древноримски драматург, автор на мимове.

¹⁶ Публий Корнелий Сципион Емилиан Африкански Нумантин (*Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus minor Numantinus*; 185–129 пр.Хр.), наричан Сципион Емилиан или „младият Сципион“ за различаване от стария Сципион Африкански.

тутки от своя лагер при Нуманция (Numantia) в Испания през 134 г. пр.Хр., за да установи дисциплина и по-строг живот сред своите войници. По време на своите походи в Галия Цезар съобщава, че търговци придружават неговата армия и може да се предполага, че сексуалната търговия също е била добре представена там.

В крайна сметка, проститутките практикували дейността си почти навсякъде. Константин изгражда в Константинопол публичен дом и забранява на проститутките да практикуват другаде. По думите на Bettina Stumpp¹⁷, това е бил първият „Eros Center”!

Различни цифри ни помагат да оценим непривлекателния характер на проституцията в Рим. Те се срещат най-често в графитите, от които най-красноречиви са откритите в Помпей, и ни дават сведения за тарифите. Цената на един обикновен сеанс е била 2 аса, каквато всъщност е била цената на 2 хляба или половин литър качествено вино. В някои случаи проститутката е трябвало за същата цена да извърши и орален секс. Освен това, цената варира в зависимост от външния вид на проститутката и желанията на клиента. Някои проститутки са искали 4, дори 8 аса. Някоя си Атис изисквала даже 16 аса (CIL, IV, 1751), а Фортуната, която заслужено носела името си, искала 23 аса. Но дори и подобна цена била скромна, ако се сравнява с това, което печелел един работник на ден – 16 аса. Тези високи цени всъщност са били изключение, тъй като основната ставка от 2 аса е спомената в 16 от 28 графити, показващи цената на платената любов (Weeber 2005: 45).

Как да се обяснят толкова ниските цени? За да се разбере това, трябва най-напред да си дадем сметка, че в римските градове проституцията е била вездесъща. Тя е изпълнявала ролята на отдушник, чието съществуване предпазвало почтените жени, омъжени или не. Тази нейна роля е била призната от обществото. Ето защо, римляните не се притеснявали, че ще ги видят на входа или на изхода на публичния дом. Според закона сношението с проститутка не се възприемало като прелюбодеяние, защото за римляните тези жени нямали чест. От друга страна, робините представлявали неизчерпаем източник за млади момичета и жени. Освободените робини, които

---

¹⁷ Bettina Stumpp. *Prostitution in der römischen Antike*. Oldenbourg Akademieverlag, 1998.

не могли да правят нищо друго, често оставали в тази среда, която познавали много добре, дори когато сменяли статута си. По-голямата част от проститутките произлизали от най-ниските социални прослойки. Случвало все пак свободни жени да продават тялото си в публични домове, за да преживяват.

По този начин в римското общество на голямото търсене, отговаряло още по-голямо предлагане на услуги, което всъщност поддържало ниски цени (Weeber, *Op. cit.*, 46). При такива ниски цени услугите на една проститутка били достъпни за нископлатените работници и робите, които разполагали със съвсем малко джобни пари.

Трябва да се отбележи един любопитен факт за римската монетарна система: след управлението на Тиберий е било забранено да се използват монети с образа на императора за заплащане за сексуални услуги. Това неизбежно е засегнало лупанарите и начина за заплащане на проститутките. За тази цел била създадена специална монета – т.нар. *spintria*, с изображение на сексуални пози на едното ѝ лице, а на другото – стойността на монетата (**Обр. 21–26**). Това имало, също така, за цел да се избегнат случаите, при които проститутката не предавала цялата сума на сводника. Тъй като не можела да използва тази монета като обикновено платежно средство, ставало безполезно да не му дава всичко. Този вид монети изчезват по времето на Домициан (Buttrey 1973; Simonetta, Riva 1981; Jacobelli 2000; McGinn 2004: 115)

Римските закони, касаещи проституцията, налагали строго принципа на регистрация и регламентация (Sabatier 1830). Функцията на нравствена полиция била възложена на едилите, които осъществявали надзора над таберните – заведенията за хранене и пиене, термите, публичните домове и провеждали там обиски с цел установяване на нерегламентирана проституция и разкриване на други злоупотреби.

Всички жени, занимаващи се с проституция, били длъжни сами да заявяват за себе си на едила, за да получат разрешение да упражняват този занаят, като при това имената им се записвали в специална книга. След регистрирането си в тази книга жената сменяла името си с псевдоним.

По време на императорската епоха били издадени отделни закони, касаещи проституцията (Sabatier 1830; Depouy 1887:140–144; McGinn 2003). Император Август издал закони за брака, в които нееднократно се засягала проституцията и нейното ограничаване.

През 19 г. сл.Хр. Тиберий забранил да се занимават с проституция жени, чиито дядо, баща или съпруг били в конническото съсловие, като наказанието за това било изгнание (Тас., *Ан.*, II, 85). Калигула въвел данък за проституция, а Веспасиан постановил, че робиня, купена при условие, че няма да бъде карана да проституира, трябвало да бъде пусната на свобода, ако господарят ѝ я принуди да прави това. Домициан лишил проститутките от правото да встъпват във владение на наследство, а също така и да използват носилки. Александър Север заповядал да се публикуват имената на проститутките и сводниците за всеобщо сведение. Константин издал закон, според който женската прислуга в кръчмите се приравнявала с проститутките, но това не се отнасяло за собствениците на такива заведения, които не могли безнаказано да се отдават на прелюбодеяние. Теодосий Младши и Валентиниан въвели строги наказания за бащите и господарите, търгуващи със своите дъщери и робини, а през 439 г. въобще било забранено сводничеството, под заплахата от телесни наказания, изгнание, глоби и каторга (Depoux 1887: 143).

ЛИТЕРАТУРА

Hor., *Epist.*: Quintus Horatius Flaccus; Horatius, *Epistulae*

Isid., *Etym.*: Isidorus Hispalensis, *Etymologiae*

Iuv., *Sat.*: Iuvenalis, *Satirae*

Lab., *Fr.*: Decimus Laberius, *Fragmenta*

Mart., *Epigr.*: Martialis, *Epigrammata*

Ov., *Ars am.*: Publius Ovidius Naso; Ovidius, *Ars amatoria*

Plaut., *Merc.*: Plautus, *Mercator*

Tac., *An.*: Cornelius Tacitus, *Annales*

T. Liv.: Titus Livius, *Ab Urbe Condita*

Stat., *Silv.*: Statius, *Silvae*

Adams 1983: J. N. Adams, *Words for “prostitute” in latin.* – In: *Rheinisches Museum*, CXXVI, 1983, pp. 321–358.

Adams 1987: J. N., Adams, *The Latin sexual vocabulary*, Londres, Duckworth, 1987.

Bloch 1912: I. Bloch, *Die Prostitution*, I. Berlin, 2012.

Buttrey 1973: T. V. Buttrey, *The Spintriae as a Historical Source.* In: *The Numismatic Chronicle*. Nr. 13, 1973, S. 54–63.

Cantarella 2000: E. Cantarella, *Pompéi, les visages de l’amour.* Albin Michel, Paris, 2000.

Clarke 2003: J. R. Clarke, *Le sexe à Rome.* Éditions de la Martinière, Paris, 2003.

Depouy 1887: E. Depouy, *La prostitution dans l'antiquité. Étude d'hygiène sociale*. Librairie Meurillon, Paris, 1887.

Dufour 1851: P. Dufour, *Histoire de la prostitution chez tous les peuples du monde depuis l'antiquité la plus reculée jusqu'à nos jours*, t. I. Éd. Seré, Paris, 1851.

Dumas 2012: C. Dumas, *Le lupanar de Pompéi*. – Sexe à Rome au-delà des idées reçues. Dossiers d'Archéologie, H.-S., n° 22, avril, 2012, p. 64–65.

Edwards 1997: C. H. Edwards, *Unspeakable professions: public performance and prostitution in ancient Rome*. – In: *Roman Sexualities*. Princeton University Press, 1997, 66–95.

Grimal 2002: P. Grimal, *L'amour à Rome*. Payot et Rivages, Paris, 2002.

Jacobelli 2000: L. Jacobelli: *Spintriae e ritratti Giulio-Claudii*. Bd. 1. *Spintriae e scene diverse. L'impianto iconografico*. Centro Culturale Numismatico Milanese, Milano, 2000.

McGinn 2003: T. A. McGinn, *Prostitution, Sexuality, and the Law in Ancient Rome*. Oxford University Press, (1998) 2003.

McGinn 2004: T. A. McGinn, *The Economy of Prostitution in the Roman World*. University of Michigan Press, 2004.

Olson 2006: K. Olson, *Matrona and Whore: Clothing and Definition in Roman Antiquity*. – In: C. Faraon et L. McClure, *Prostitutes & Courtesans in the Ancient World*. Madison (Wisconsin), The University of Wisconsin Press, 2006, 186–204.

Puccini-Delbey 2007: G. Puccini-Delbey, *La vie sexuelle à Rome*. Tallandier, Paris, 2007.

Puccini-Delbey 2012: G. Puccini-Delbey, *La prostitution à Rome*. – Sexe à Rome au-delà des idées reçues. Dossiers d'Archéologie, H.-S., n° 22, avril, 2012, p. 58–63.

Sabatier 1830: M. Sabatier, *Histoire de la législation sur les femmes publiques et les lieux de débauche*. Éd. Gagniard, Paris, 1830.

Salles 1995: C. Salles, *Les bas-fonds de l'Antiquité*. Éd. Payot, Paris, 1995.

Schiavone 2012-2013: Q. Schiavone, *Sexualité et prostitution à Rome à travers les épigrammes de Martial* (Mémoire). Louven-la-Neuve, 2012–2013.

Simonetta, Riva 1981: B. Simonetta, R. Riva, *Le tessere erotiche romane (spintriae). Quando ed a che scopo sono state coniate*. Chiesa, Lugano, 1981.

Vanoyeke 1990: V. Vanoyeke, *La prostitution en Grèce et à Rome*. Les Belles Lettres, Paris, 1990.

Weeber 2005: K.-W. Weeber, *La prostitution omniprésente*. – Science, ¹ 334, août 2005, p. 44–47.

Обр. 1. Фаустулус (вляво) намира близнаците Ромул и Рем, кърмени от вълчицата; редом до тях (вдясно) – Реа Силвия и речният бог Тиберинус; Peter Paul Rubens, 1612, Musei Capitolini, Инв. № PC 67

Обр. 2. Ака Ларенция с близнаците Ромул и Рем, Jacopo della Quercia, Complesso museale di Santa Maria della Scala, Siena

Обр. 3. Флора – фреска от Вилата на Ариадна в Стабии, I в. сл.Хр., Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 8834

Обр. 4. Флора “Фарнезе” – римско мраморно копие от гръцки оригинал, II в. сл.Хр., Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 6409

Обр. 5. Приап – стенопис от Дома на Ветиите в Помпей

Обр. 6. Приап – мраморна статуя от Дома на Ветиите в Помпей

Обр. 7. Еротична сцена с *vitella* (дебелана) – фреска от публичен дом в Помпей, Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 27684

Обр. 8. Дамски чехли с висока платформа, каквито са използвани от проститутките в древен Рим, Museum of Fin Arts, Boston

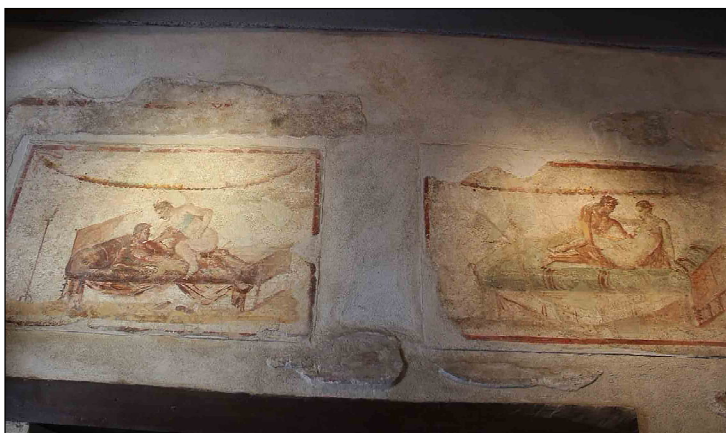

Обр. 9. Дамски чехли с висока платформа, каквито са използвани от проститутките в древен Рим

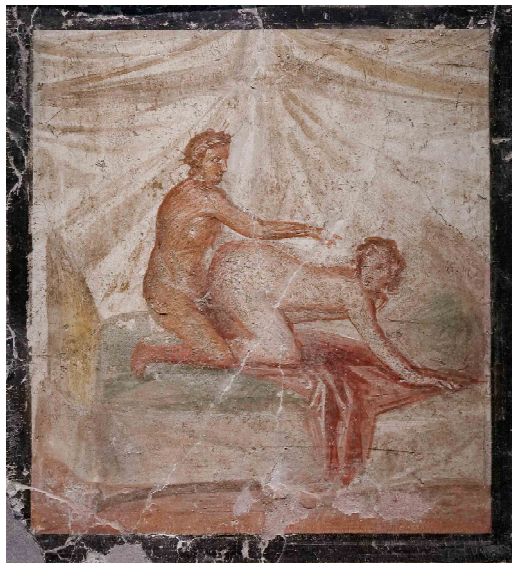

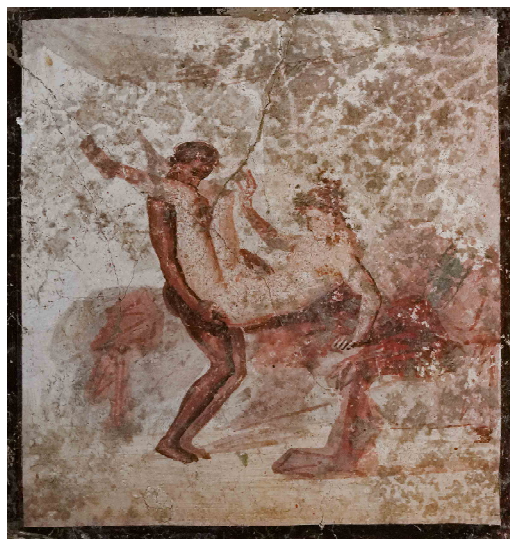
Обр. 10. Еротична сцена над вратата на помещение
в публичен дом в Помпей

Обр. 11. Еротични сцени над вратите на
отделни помещения в публичен дом в Помпей

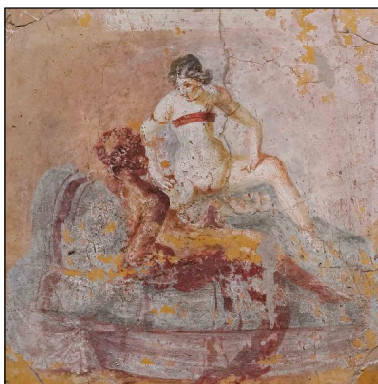
Обр. 12 – Еротична сцена – фреска от Помпей
Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 27696

Обр. 13. Еротична сцена – фреска от Помпей,
Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 27697

Обр. 14. Еротична сцена – фреска от Помпей,
Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 27690

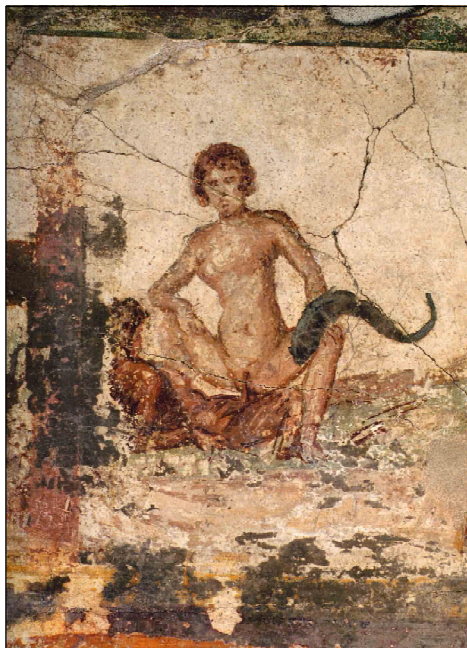
Обр. 15. Еротична сцена – фреска от Помпей,
Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Инв. № 27686

Обр. 16. Еротична сцена – фреска от Помпей

Обр. 17. Графити от публичен дом в Помпей

Обр. 18. Еротична сцена – фреска от аподитериума на термите Субурбана в Помпей

Обр. 19. Еротична сцена – фреска от аподитериума на термите Субурбана в Помпей

Обр. 20. Еротична сцена – фреска от аподитериума на термите Субурбана в Помпей

Обр. 21. Спинтрия – монетовиден жетон с еротична сцена

Обр. 22. Спинтрия – монетовиден жетон с еротична сцена

Обр. 23. Спинтрия – монетовиден жетон с еротична сцена

Обр. 24. Спинтрия – монетовиден жетон с еротична сцена

Обр. 25. Спинтрия – монетовиден жетон с еротична сцена

Обр. 26. Спинтрия – монетовиден жетон с еротична сцена